

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра Античності, Середньовіччя та історії України
домодерної доби**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Декан факультету
історії та міжнародних відносин
_____ Андрейко В.І.
« ____ » _____ 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ»

Рівень вищої освіти:	бакалавр
Галузь знань:	01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність:	014 Середня освіта
Предметна спеціальність:	014.03 Історія
Освітня програма:	Історія
Статус дисципліни:	вибіркова
Мова навчання:	українська

Робоча програма навчального курсу «**Спеціальні історичні дисципліни**» для здобувачів вищої освіти галузі знань **01 Освіта/Педагогіка**, спеціальності **014 Середня освіта** предметної спеціальності (спеціалізації) **014.03 Історія** освітньої програми «**Історія**».

Розробник: Сліпецький О. С., старший викладач кафедри Античності, Середньовіччя та історії України домодерної доби

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри Античності, Середньовіччя та історії України домодерної доби, протокол №10 від „30” травня 2023 р.,
Завідувач кафедри _____ Ліхтей І.М.

Схвалено науково-методичною комісією факультету історії та міжнародних відносин, протокол №8 від „30” червня 2023 р.,
Голова науково-методичної комісії _____ Мишко С.А.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4	Рік підготовки:	
	2	–
Загальна кількість годин – 120	Семестр:	
Кількість модулів – 2	3	–
Тижневих годин для денної форми навчання:	Лекції:	
	40	–
аудиторних – 4	Практичні (семінарські):	
	20	–
самостійної роботи студента – 4	Лабораторні	
	–	–
Вид підсумкового контролю: залік	Самостійна робота	
Форма підсумкового контролю: усний	60	–

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальний курс «Спеціальні історичні дисципліни» займає чільне місце у підготовці майбутнього історика, розширюючи його професійні знання і виховуючи патріота України.

Метою вивчення навчального курсу «Спеціальні історичні дисципліни» є : засвоєння студентами знань з історії і теорії таких спеціальних історичних дисциплін як геральдика, вексилологія та історична хронологія; формування у них навичок застосування набутих знань на практиці, зокрема у педагогічній роботі.

Відповідно до освітньої програми «Історія», вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі і практичні проблеми у галузі середньої освіти, викладати історію (всесвітню та вітчизняну) в рамках середньої школи, розв'язувати задачі шкільного і вище шкільного рівня, розуміти сучасні тенденції історії та історичних процесів. Вміти застосовувати сучасні досягнення історичної науки і педагогіки для викладання в середній школі, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК – 01. Вправність мислення. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. Здатність робити смислові узагальнення і висновки, виявляти в інформаційних даних і концептах хиби та вразливі місця, суперечності і неповноту аргументації. Готовність до пізнання нового та неперервного навчання, до опанування нових знань і стратегій/способів мислення. Здатність раціонально організувати власну діяльність та ефективно використовувати час.

ЗК – 02. Розвиненість рефлексії. Здатність відрізнити суб'єктивні, спонтанні складові суджень від об'єктивних та аргументованих, вміти надавати перевагу останнім. Критичність і самокритичність мислення. Схильність до самоперевірки отриманих результатів, турбота про якісне виконання професійних завдань.

ЗК – 05. Особиста ціннісно-вольова налаштованість. Інтелектуальне сумління, чесність у своїй справі та уникання симуляцій, плагіату й інших виявів недоброчесності.

Розуміння необхідності відповідального ставлення до роботи, чіткого і своєчасного виконання обов'язків. Здатність працювати в колективі та самотійно, виявляти ініціативу, уникати некритичного слідування авторитетам. Здатність життєво і фахово реалізовувати себе на основі ціннісно-світоглядних надбань людства (зокрема сприйняття людини не як засобу, а як цілі та цінності), що нерозривно поєднана з навичками критичного мислення, опануванням та обстоюванням громадянських чеснот і прав, соціальною відповідальністю, а також патріотичним піклуванням про продуктивний розвиток держави і суспільства. Здатність розуміти світоглядні, правові, соціальні, економічні, культурно-історичні, духовно-моральні питання, що виходять за межі фахової спеціалізації, завдяки чому відповідально й ефективно діяти в різних суспільних контекстах, сприяючи позитивному розв'язанню нагальних проблем.

Фахові компетентності (ФК):

ФК – 01. Здатність виявляти і опрацьовувати історичні джерела різних видів, аналізувати наукові тексти та узагальнювати цю інформацію.

ФК – 02. Здатність критичного усвідомлення зв'язків між теперішніми подіями і минулими процесами.

ФК – 03. Вміння створювати тексти однією з іноземних мов із використанням термінів, які прийняті в фаховому середовищі.

ФК – 04. Здатність брати участь у дискусії з певної наукової проблеми, у різних формах наукової комунікації.

ФК – 06. Вміння застосовувати принципи і методи педагогіки та психології у навчально-виховному процесі в середніх, професійно-технічних закладах і в системі післядипломної освіти.

ФК – 08. Здатність читати історичні тексти чи оригінальні документи рідною мовою; самотійно підсумовувати чи переписувати і каталогізувати інформацію.

ФК – 09. Вміння застосовувати сучасні методи викладання історії та суміжних дисциплін у навчальних закладах.

ФК – 10. Аналізувати передовий, новаторський педагогічний досвід і власний досвід роботи. Постійно займатися професійною самоосвітою та самовихованням. Корегувати і прогнозувати результати своєї навчально-виховної роботи.

ФК – 11. Формувати позитивне ставлення до вивчення історії та до суспільно-корисної діяльності.

ФК – 12. Знання місцевої історії, національної, європейської та світової історії у порівняльній перспективі

ФК – 13. Здійснювати профорієнтаційну роботу.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «**Спеціальні історичні дисципліни**» є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої програми (ОП) : Шифр НД за ОП: ОК 9. «Історія та культура стародавнього Сходу».

Шифр НД за ОП: ОК 10. «Історія та культура античності».

Шифр НД за ОП: ОК 11. «Давні цивілізації на території України».

Шифр НД за ОП: ОК 13 «Археологія України (в т.ч. і Закарпаття)».

Шифр НД за ОП: ОК 14 «Історія та культура західноєвропейського середньовіччя».

Шифр НД за ОП: ОК 15 «Історія та культура середньовічної України».

Шифр НД за ОП: ОК 17 «Історія та культура середньовічного Сходу та Африки».

Шифр НД за ОП: ОК 18 «Історія та культура країн Центрально-Східної Європи в добу середньовіччя».

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Історія», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Знати відповідні складові навчального процесу і необхідну навчальну документацію.	ПРН – 01
Знати застосувати знання методики викладання історії на практиці та розробити конспект уроку історії.	ПРН – 02
Використовувати різноманітні форми позаурочної та позакласної роботи з історії.	ПРН – 03
Володіти навичками організації науково-дослідної роботи учнів і користуватися набутими історичними знаннями у виховній роботі з учнями.	ПРН – 04
Вміти скласти психолого-педагогічну характеристику учня, класного колективу.	ПРН – 05
Вміти організувати та оцінювати дискусію з певного масиву навчального матеріалу з історії України і всесвітньої історії.	ПРН – 06
Аналізувати наукові історичні праці, їх фактологічну та методологічну складові.	ПРН – 07
Знати основні філософські категорії і поняття та аналізувати основні концептуальні підходи, що використовуються при періодизації вітчизняної і світової історії.	ПРН – 09
Вміти інтерпретувати історичні факти, враховуючи історичну ситуацію та пояснити за допомогою цивілізаційного методу особливості історичного розвитку України і країн світу.	ПРН – 10
Вміння використовувати спеціальні історичні дисципліни при характеристиці історичних фактів.	ПРН – 11
Визначити значення політичних, економічних, культурних, духовних чинників в історичному процесі.	ПРН – 12
Володіти навичками джерелознавчого аналізу.	ПРН – 13
Відтворити основний зміст окремих питань (проблем) вітчизняної та світової історії.	ПРН – 14
Здійснювати адміністративно-господарську діяльність, що сприятиме оволодінню знаннями і необхідними компетенціями в області історії, які сприятимуть виконанню завдань збереження історико-культурної спадщини та керівництво цими ресурсами.	ПРН – 15
Здатність оцінювати важливість матеріалу для конкретної цілі: аргументувати актуальність теми обраного наукового проекту (дипломної роботи), встановлювати її зв'язок з пріоритетними напрямками розвитку сучасної науки в Україні; критично оцінювати ступінь розробленості дослідницької проблеми та новизну отриманих результатів; чітко пояснювати мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження; узагальнювати результати дослідницької (дипломної) роботи та рекомендувати шляхи їх використання; робити висновки про результати діяльності осіб, спільнот і структур у конкретні історичні епохи; порівнювати здобутки наукових шкіл при вирішенні актуальних проблем історії.	ПРН – 16

Ідентифікувати визначні історичні постаті в контексті історії України та світової історії.	ПРН – 17
--	----------

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчального курсу «Спеціальні історичні дисципліни»:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр ПРН
Студенти засвоять методику імплементації відомостей із геральдики, вексилології та історичної хронології у той загальноісторичний матеріал, який викладається в закладах освіти середнього рівня. Зможуть вони це робити як під час написання конспектів уроків, так і в ході висвітлення матеріалу безпосередньо на самих уроках.	ПРН – 02
Спеціальні історичні дисципліни, що вивчаються в цьому курсі, цікаві у пізнавальному плані, тому здобувачі вищої освіти зможуть залучати учнів до історичних гуртків для вивчення даної проблематики. Теми з геральдики, вексилології та історичної хронології можна буде давати учням для підготовки рефератів чи есе.	ПРН – 03
Студенти знатимуть, як організувати науково-дослідну роботу учнів, спрямовану на дослідження та висвітлення важливих сюжетів з історії українських гербів чи прапорів, а також використання людьми різноманітних систем літочислення (календарів). Геральдичний та вексилологічний матеріал, зокрема інформація про історію національно-державних символів українського народу (герба і прапора), має важливе значення для виховання почуття патріотизму в учнівської молоді. З огляду на його засвоєння студентами, вони зможуть використати свої знання під час проведення різноманітних виховних заходів у школах, коледжах, ліцеях, професійно-технічних училищах. Це можуть бути виховні години, бесіди, урочистості, присвячені важливим подіям української історії тощо.	ПРН – 04
Здобувачі вищої освіти будуть вміти організовувати дискусії з матеріалу, що викладається в даному курсі, брати в них участь, а також підводити підсумки. Після закінчення навчання в УжНУ вони зможуть це робити у тих навчальних закладах, де працюватимуть.	ПРН – 06
Студенти навчатися аналізувати джерела і дослідницьку літературу з геральдики, вексилології та історичної хронології відповідно до принципів джерелознавчої та історіографічної критики.	ПРН – 07, 13
Здобувачі вищої освіти засвоять поняття і терміни, що використовуються в геральдиці, вексилології та історичній хронології; опанують періодизацію зародження, становлення і розвитку цих спеціальних історичних дисциплін.	ПРН – 09
Студенти будуть вміти інтерпретувати історичні факти, які розглядаються в даному курсі, враховуючи історичний контекст. Вони зможуть пояснити за допомогою цивілізаційного методу особливості історичного розвитку геральдики, вексилології та	ПРН – 10

історичної хронології в Україні і державах Європи та Північної Америки.	
Здобувачі вищої освіти навчаються визначати значення політичних, економічних, культурних, духовних чинників в процесі зародження, становлення і розвитку геральдики, вексилології та історичної хронології як спеціальних історичних дисциплін.	ПРН – 12
Студенти зможуть відтворити основний зміст окремих питань (проблем) вітчизняної геральдики, вексилології та історичної хронології.	ПРН – 14
Здобувачі вищої освіти набудуть здатності оцінювати важливість матеріалу з пропонованих спеціальних історичних дисциплін для конкретної цілі: аргументувати актуальність теми обраного наукового проєкту (дипломної роботи), встановлювати її зв'язок з пріоритетними напрямками розвитку сучасної науки в Україні; критично оцінювати ступінь розробленості дослідницької проблеми та новизну отриманих результатів; чітко пояснювати мету, задачу, об'єкт, предмет і методи дослідження; узагальнювати результати дослідницької (дипломної) роботи та рекомендувати шляхи їх використання; робити висновки про результати діяльності осіб, спільнот і структур у конкретні історичні епохи; порівнювати здобутки наукових шкіл при вирішенні актуальних проблем геральдики, вексилології та історичної хронології.	ПРН – 16
Студенти навчаються оцінювати роль і значення діяльності тих історичних осіб, в першу чергу вчених, котрі долучилися до розвитку геральдики, вексилології та історичної хронології як в Україні, так і за її межами.	ПРН – 17

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- залік;
- стандартизовані тести;
- реферати, есе;
- студентські презентації результатів виконаних завдань.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Концепція організації навчального процесу в Ужгородському національному університеті розроблена на основі «Тимчасового положення МОН України про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців».

Оцінювання якості знань студентів, в умовах організації навчального процесу за кредитно-модульною системою здійснюється шляхом поточного, модульного (проміжного), підсумкового (семестрового) контролю.

Форми поточного контролю:

Поточний контроль – це оцінювання знань студента під час семінарських занять, самостійної роботи і активності студента на занятті.

Поточний контроль рівня засвоєння навчального матеріалу дисципліни оцінюється за п'ятибальною шкалою. У кінці семестру виводиться середнє арифметичне усіх одержаних оцінок за відповіді та модуль. Одержаний результат переводиться у бали.

Якщо студент жодного разу не відповідав на семінарських заняттях, матиме за відповідний поточний контроль 0 балів.

Форми участі студентів у навчальному процесі, які підлягають поточному контролю:

- Виступ з основного питання.
- Усна наукова доповідь.
- Доповнення, запитання до виступаючого, рецензія на виступ.
- Участь в дискусіях, інтерактивних формах організації заняття.
- Аналіз джерельної та монографічної літератури.
- Письмові завдання (тестові, контрольні, творчі роботи тощо).

Результати поточного контролю заносяться до журналу обліку роботи академічної групи. Позитивна оцінка поточної успішності студента за відсутності пропущених і невідпрацьованих семінарських занять, позитивні оцінки за модульні роботи є підставою допуску до підсумкової форми контролю – заліку.

Форма модульного контролю:

Модульний контроль (МК) проводиться два рази за семестр, відповідно до графіка навчального процесу.

Контрольні заходи модульного контролю з навчальної дисципліни проводяться під час семінарських занять в академічній групі відповідно до розкладу занять.

Контрольні заходи модульного контролю проводяться у комбінованій формі: у вигляді тестування та письмових контрольних робіт. Вид контрольного заходу та методика урахування складових модульного контролю при визначенні оцінки за МК розробляється викладачами і затверджується кафедрою.

До контрольного заходу відповідного модульного контролю студент допускається незалежно від результатів поточного контролю. На консультаціях студент може відпрацювати пропущені семінарські заняття, захистити індивідуальні завдання, реферати, а також ліквідувати заборгованості з інших видів навчальної роботи.

Студент, який з поважної причини не зміг з'явитися на модульний контроль за дозволом декана може скласти пропущений модульний контроль з предмету.

Форма підсумкового семестрового контролю:

Система не передбачає обов'язкового семестрового заліку для всіх студентів. Протягом навчального семестру студенти складають два модульні контролю під час тижнів, вільних від аудиторних занять, їх знання оцінюються у 100-бальній шкалі.

Студенти, які за результатами модульних контролів здобули з навчальної дисципліни не менше від встановленої мінімальної кількості балів, атестуються із виставленням їм державної семестрової оцінки («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») відповідно до шкали переведення. Студенти, котрі атестовані з оцінкою «незадовільно», зобов'язані скласти семестровий залік. Семестрові заліки можуть також скласти студенти, які бажають покращити оцінку, отриману за результатами модульних контролів. Оцінювання знань на заліку здійснюється у 100-бальній шкалі.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота								Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	С. р.	50	100
4	4	5	5	4	4	4	20		

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 2)

Поточне оцінювання та самостійна робота										Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	Сам. роб.	50	100
3	3	3	4	3	3	4	3	4	20		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	3	30	3	30
Лабораторні заняття (допуск, виконання та захист)	–	–	–	–
Комп'ютерне тестування при тематичному оцінюванні	–	–	–	–
Письмове тестування при тематичному оцінюванні	–	–	–	–
Презентація	–	–	–	–
Реферат	–	–	–	–
Есе	–	–	–	–
Самостійна робота	1	20	1	20
Модульна контрольна робота	1	50	1	50
Разом		100		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Виконання модульної контрольної роботи передбачає письмові відповіді на теоретичні питання різних рівнів складності. Всього виноситься 3 питання. При їхньому оцінюванні враховується обсяг і правильність виконаних завдань.

Модульна контрольна робота може виконуватися у вигляді відповідей на стандартизовані тести. В такому випадку кількість тестів може коливатися від двадцяти до двадцяти п'яти.

Оцінки виставляються наступним чином: „відмінно” – за правильне виконання всіх завдань; „добре” – за виконання 75 % усіх завдань; „задовільно” – якщо правильно виконано більше 50% запропонованих завдань; „незадовільно” – якщо завдань виконано менше від 50 %. Неявка на модульну контрольну роботу означає, що студент отримав 0 балів. Всього за модульну контрольну роботу студент може отримати максимум 50 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Оцінка за шкалою ECTS	Кількість балів	Оцінка за національною шкалою (залік)	Критерії знань
A	90 – 100	зараховано	Студент міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення навчальних першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок.
B	82 – 89	зараховано	Студент добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, вільно володіє державною мовою, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного завдання.
C	74 – 81		
D	64 – 73		Студент в основному опанував теоретичними знаннями навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають у студента невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти і явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю.
E	60 – 63		
FX	35 – 59		Студент не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових

		незараховано	фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.
F	0 – 34		

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1

Тема 1.

СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

Вступ

Розділи та галузі історичної науки, в межах яких вивчається історія (економіка, політика, військова справа і т. д.). Спеціальні галузі історичної науки і спеціальні історичні дисципліни. Причини виникнення, історія становлення. “Старі” та “нові” спеціальні історичні дисципліни. Їх класифікація. Загальна характеристика об’єктів та предметів студіювань. Практичне застосування спеціальних історичних дисциплін у роботі з джерелами, в методиці історичних досліджень, а також у навчально-виховному процесі в закладах освіти.

ГЕРАЛЬДИКА

Вступ

Об’єкт, предмет геральдики та її завдання. Герб як історичне джерело. Значення вивчення гербів для аналізу письмових джерел. Місце геральдики в системі спеціальних історичних дисциплін. Її зв’язок з іншими науками.

Використання матеріалів предмету «Геральдика» на уроках вітчизняної та зарубіжної історії.

Джерела геральдики, їх типи і види. Хроніка Я. Длугоша. Геральдичні трактати. Б. ді Сассоферато. Гербівники. Гербові згортки.

Становлення геральдики

Початок трансформації геральдичних знань у науку в Західній Європі. Ф. Менестріє.

Особливості гербознавчих студій XVIII – поч. XIX ст. Прикладна геральдика. Практичні посібники з укладення гербів.

Завершення процесу формування геральдики як науки в Європі та Росії. О. Б. Лакієр. Започаткування геральдичних студій в українській історичній науці. Пропозиції С. Томашівського щодо герба майбутньої самостійної соборної Української держави.

Доба Української Національної революції 1917-1921 рр. і геральдика. Дискусії навколо проєктів Державного герба Української Народної Республіки. Проєкт герба Києва.

Геральдична проблематика в радянській історіографії. Розробка теоретичних проблем гербознавства. В. Лукомський. Висвітлення історії державних гербів СРСР та союзних республік. Дослідження давньоруських гербів. Публікації з історії державного герба царської Росії. Розвідки з античної емблематики Північного Причорномор’я. Вивчення зарубіжної геральдики. Вихід у світ навчальних посібників.

Внесок українських радянських істориків у розвиток гербознавства. Студіювання територіальної і міської геральдики України. І. Крип'якевич. Праці про античні емблеми Північного Причорномор'я. Поширення геральдичних знань через науково-популярні видання.

“Перебудова” в СРСР та активізація геральдичних досліджень в Україні. Створення і діяльність Українського геральдичного товариства. Звернення до історії українських національно-державних символів.

Тема 2.

Походження гербів. Європейська геральдика в середні віки.

Поява гербів у Західній Європі. Концепції їх походження. Рицарська геральдика. Місце і роль герба у середньовічному суспільстві. Герольди та їх функції. Класифікація гербів.

Тема 3.

Теоретична (формальна) геральдика

Становлення теоретичної (формальної) геральдики. Елементи (фігури) герба. Гербовий щит: його форми та правила поділу. Геральдичні фігури, їх види. Негеральдичні фігури, їх види. Кольори, метали і покриття в гербовому зображенні. Позащитові елементи (фігури) герба. Правила та послідовність блазонування (опису) гербів. Основні правила створення гербів.

Теми 4, 5, 7.

Українські герби

Родоплемінні часи.

Найдавніші гербоподібні зображення на території сучасної України.

Археологічні пам'ятки Трипільської культури. Тотемізм і вживання родових емблем. Еволюція родових емблем у сімейні та індивідуальні.

Знаки власності у Скіфській державі. Сарматські емблеми. Царські герби Боспора. Символічні орнаменти геральдичного та магічного характеру.

Археологічні пам'ятки VI–VIII ст. із емблемами східних слов'ян.

Княжий період.

“Знаки Рюриковичів”. Сфрагістичні, нумізматичні, письмові, декоративно-ужиткові та інші пам'ятки із зображенням тризуба і двозуба. Функції цих знаків. Тризуб і двозуб – державно-територіальні емблеми Київської Русі-України. Спроби розшифрування тризуба.

“Архистратиг Михайло”. Легендарні та історичні відомості про появу “архистратига Михайла” на київських печатках. Сфрагістичні пам'ятки із цим образом. Трансформація зображення “архистратига Михайла” в регіональний символ Київщини та державну відзнаку київських князів періоду роздробленості Русі.

Монголо-татарський погром і припинення використання “знаків Рюриковичів”.

Галицько-Волинське князівство – спадкоємець державницьких традицій Київської Русі-України. Використання тризуба і двозуба.

Заснування Львова. Сфрагістичні пам'ятки із зображенням лева. Золотий лев на синьому фоні – регіональний символ західноруських (західноукраїнських) земель.

Під Литвою і Польщею.

Перехід українських земель під владу Великого князівства Литовського та Королівства Польського. Кревська унія і посилення польського впливу на українські терени.

Надання Львову магдебурзького права. Герб Львова. Утворення Руського воєводства. Його герб. Я. Длугош про герби руських (українських) земель.

Герб Київського воєводства. Отримання Києвом магдебурзького права. Герб та магістратська печатка Києва.

Історичні джерела про формування реєстрового козацького війська і його клейноди. “Козак із самопалом” – герб українського козацтва. Сфрагістичні пам’ятки із зображенням козацького герба.

Особово-родові, територіальні та корпоративні герби в Україні.

Козацька держава.

Визвольна війна українського народу 1648–1667 рр. і утворення Гетьманщини. Поділ України між Московським царством і Річчю Посполитою. Використання “козака із самопалом” і “архистратига Михайла” в Гетьманській державі та на Запорозькій Січі. Трансформація “козака із самопалом” в загальнонаціональний герб. Особисто-родові, міські та корпоративні герби. Герби Києва і Київської землі. Скасування гетьманства в Україні. Розгром Запорозької Січі царськими військами. Припинення застосування герба “козак із самопалом”.

Особово-родові герби козацької старшини. Герби населених пунктів Гетьманщини.

У складі імперій.

Бездержавний період існування українського народу. Українське національне відродження. Використання українцями зображення лева під час революції 1848-1849 рр. в Австрійській імперії. Головна Руська Рада про герб українського народу. Емблеми українських громадсько-культурних і спортивних організацій другої пол. XIX – поч. XX ст.

Особово-родові герби української шляхти (дворянства). Герби населених пунктів Підросійської та Підавстрійської України.

Доба Української Національної революції 1917–1921 рр.

Революційні події 1917 р. в Наддніпрянській Україні. Створення Центральної Ради. Дискусія про герб майбутньої Української держави. Проекти герба. Позиція М. Грушевського. Проголошення Української Народної Республіки. Затвердження Державного герба УНР. Великий і малий Державні герби УНР. В. Кричевський. Герб Української Держави П. Скоропадського.

Проголошення Західноукраїнської Народної Республіки. Затвердження Державного герба ЗУНР. Акт Злуки УНР і ЗУНР. Державний герб соборної України.

Діяльність більшовиків України в царині геральдики. Герб УСРР.

Українські землі у 20 – 80-х рр. XX ст.

Внесення змін до державного герба УСРР (20–50-і рр. XX ст.).

Використання українцями Західної України своїх історичних гербів. Ставлення до цих символів правлячих кіл Чехословаччини, Польщі та Румунії.

Пом’якшення політичного режиму в СРСР наприкінці 80-х рр. XX ст. Прагнення сил, опозиційних до комуністичної влади, відродити українські національні символи. Рекомендації наукової конференції “Символіка України: історія і сучасність”. Декларація про державний суверенітет України. Оголошення конкурсу на створення проекту Державного герба України.

Сучасна Українська держава.

Спроба державного заколоту в Радянському Союзі. Акт про відновлення державної незалежності України. Обговорення і прийняття Верховною Радою Малого Державного герба України. Автори проекту.

Національно-державна символіка як елемент протистояння лівих і правих політичних сил в Україні (перша пол. 90-х рр. XX ст.). Конституція України про

Державний герб нашої Вітчизни. Діяльність Комісії по створенню проекту Великого Державного герба України. Затвердження Верховною Радою України законопроекту „Про Великий Державний герб України” у першому читанні.

Тема 6.

Геральдика Закарпаття (XVI – поч. XXI ст.)

Комітатські герби. Міські герби Ужгорода, Мукачєвого та інших населених пунктів Закарпаття в добу угорського владарювання.

Включення Закарпаття (Підкарпатської Русі) до складу Чехословацької республіки (ЧСР). Розробка територіального герба Підкарпатської Русі. Проекти герба, висунуті представниками різних етнополітичних орієнтацій населення Закарпаття. Чеський проект. Ухвалення герба Підкарпатської Русі.

Проголошення Карпатської України. Її Державний герб.

Міські герби Закарпаття в радянський період. Герб Ужгорода.

Відновлення історичних і створення нових гербів у Закарпатській області в 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст.

Модуль 2

Тема 1.

ВЕКСИЛОЛОГІЯ

Вступ

Об’єкт, предмет і завдання вексилології як науки і навчальної дисципліни. Роль вексилології у підготовці фахівців-істориків та її зв’язок з іншими спеціальними історичними дисциплінами.

Використання матеріалів курсу «Вексилологія» з дидактичною та виховною метою в закладах освіти дофахового рівня.

Українська вексилологічна термінологія. Зв’язок прапорових і гербових кольорів. Правила блазонування (опису) стягів. Класифікація прапорів.

Джерела із вексилології, їх типи і види. Хроніка Я. Длугоша.

Становлення вексилології як окремої спеціальної історичної дисципліни

Виділення вексилології із геральдики у самостійну наукову дисципліну в Західній Європі.

Вексилологічні студії в Україні до Першої світової війни. Дискусія про кольори українського національного прапора. Праці І. Крип’якевича, К. Широцького, С. Томашівського.

Дослідження учених СРСР з вексилології. Вивчення радянських прапорів. Герби і прапори СРСР. Студії про державні стяги країн світу. Розвідки істориків УРСР, що стосувалися прапорів українського козацтва. Я. Ісаєвич. Активізація вексилологічних досліджень в Україні наприкінці 80 – на поч. 90-х рр. ХХ ст. Погляди на барви руських (українських) прапорів. Дискусія про кольори козацьких знамен.

Вексилологія в незалежній Українській державі. Гостре протиборство різних політичних сил навколо питання про український національно-державний прапор в першій пол. 90-х рр. ХХ ст. Його вплив на історіографію.

Роль Українського геральдичного товариства у розгортанні вексилологічних досліджень. Наукові конференції. “Знак”. Публікація документів і матеріалів про затвердження як державного українського національного прапора в роки визвольної боротьби 1917–1921 рр. Розробка української вексилологічної термінології. Дослідження історії українських стягів. Перші розвідки з історії зарубіжних державних прапорів. А. Гречило.

Внесок дослідників Закарпаття у вивчення прапорництва краю. Статті Я. Штернберга, П. Федаки та ін.

Тема 2.

Теоретична (формальна) вексилологія

Становлення теоретичної (формальної) вексилології. Складові частини стяга. Форми полотниць прапорів. Ієрархія частин полотниць стягів. Кряж (криж). Види прапорів. Знамено, прапор, стяг, хоругва, штандарт; їх характеристика. Емблеми стягів. Національний і державний прапор. Класифікація прапорів.

Правила блазонування (опису) стягів.

Знамена у стародавні часи.

Використання прапорів у державах Стародавнього Сходу. Кольори знамен. “Стяг дракона”.

Прапори римських когорт. Військова реформа консула Марія. Державний стяг Римської імперії.

Особисті штандарти.

Прапори у Європі в середні віки.

Візантійські знамена. Нововведення імператора Лева V Вірменина у сфері використання військових прапорів.

Стяги вікінгів.

Виникнення і поширення інституту рицарства. Баннієри.

Знамена духовно-лицарських орденів. Вплив релігійних символів на емблеми прапорів.

Функції середньовічних стягів.

Тема 3.

Українські прапори

Київська Русь і Галицько-Волинське князівство.

Перші давньоруські знамена. Літописні відомості про руські прапори. Використання стягів. Святість військового прапора. Форми полотниць. Емблеми стягів. Барви руських прапорів.

Польсько-литовська доба

Перехід русько-українських земель під владу Королівства Польського і Великого князівства Литовського. Розвиток територіального прапорництва в Русі-Україні. Його особливості у західноруських (західноукраїнських) та наддніпрянських землях. Я. Длугош про руські (українські) прапори.

Люблінська унія і поширення польського впливу на українські терени. Формування реєстрового козацького війська. Його клейноди. Прапори українського козацтва. Форми полотниць. Найбільш часто вживані кольори та колірні сполучення. Емблеми стягів. Використання українським козацтвом чужоземних прапорів.

Період Гетьманщини.

Козацькі стяги в роки Визвольної війни українського народу 1648-1667 рр. Утворення козацької гетьманської держави. Адміністративно-територіальний устрій Гетьманщини і вольностей Війська Запорозького та його вплив на прапорництво. Загальновійськові знамена. Корогви полків, сотень, паланок. Емблеми прапорів. Поширення синьо-жовтого колірної сполучення на стягах українського козацтва.

Під імперською владою.

Зникнення українських військових прапорів після скасування Гетьманщини і зруйнування Запорозької Січі. Заборона на вживання українських стягів у підросійській Україні.

Ставлення правлячих кіл Австрійської імперії до української національної символіки. Перші достовірні відомості про прапори руського (українського) населення Верхньої Угорщини (Закарпаття). Корогви Мукачівської і Пряшівської греко-католицьких епархій.

Революція 1848-1849 рр. в Австрійській імперії. Використання руським (українським) населенням синьо-жовтих прапорів. Головна Руська Рада про символи українського народу.

А. Добрянський і його проєкт створення “Русского воеводства”. Проєкт прапора воеводства. Зміна позиції А. Добрянського щодо стяга русинів (українців) Австрійської імперії наприкінці 50-х рр. XIX ст. Прапор москвофілів Угорської Русі (Закарпаття).

Стяги українських спортивно-просвітницьких організацій другої пол. XIX – поч. XX ст. Перша маніфестація під жовто-синіми прапорами у підросійській Україні.

Участь українців у Першій світовій війні. Знамено легіону Українських січових стрільців.

Доба Української Національної революції 1917–1921 рр.

Початок Української національної революції 1917–1921 рр. Створення Центральної Ради. Масові виступи під українськими національними прапорами на всіх територіях, заселених українцями. Проголошення Української Народної Республіки. Державний стяг УНР.

Прапор Української Держави при гетьмані П. Скоропадському.

Утворення Західноукраїнської Народної Республіки. Державне знамено ЗУНР. Акт Злуки УНР та ЗУНР. Державний прапор соборної України.

Діяльність більшовиків в Україні. Затвердження прапора Української Соціалістичної Радянської Республіки. Його тотожність із прапором РСФФР.

Українські землі у 20–80-х рр. XX ст.

Входження Угорської Русі (Закарпаття) до складу Чехословацької республіки. Офіційна зміна назви регіону. Затвердження прапора Підкарпатської Русі. Використання українських національних стягів населенням Закарпаття у 20-30-х рр. XX ст. Товариство “Просвіта”. Всепросвітянський з’їзд краю.

Проголошення Карпатської України. Її Державний прапор.

Використання українським населенням Східної Галичини, Західної Волині, Західного Поділля, Закерзоння і Північної Буковини своїх національних прапорів. Ставлення до них польської та румунської влади.

Створення Організації українських націоналістів (ОУН). Стяг ОУН. Розкол Організації українських націоналістів на два крила – бандерівців та мельниківців. Прапори ОУН(б) і ОУН(м).

Боротьба українського народу проти іноземних поневолювачів в роки Другої світової війни. Українська повстанська армія (УПА). Прапор УПА.

Звільнення території України з-під окупації. Утворення Закарпатської України. Її стяг.

Затвердження нового Державного прапора УРСР.

“Перебудова” в Радянському Союзі. Демократизація, гласність та зростання вимог щодо відродження в Україні національної символіки. Використання синьо-жовтих стягів опозиційними до КПРС/КПУ громадсько-політичними організаціями і органами місцевого самоврядування в Західній Україні та м. Києві. Республіканська наукова конференція “Символіка України: історія і сучасність”. Її рекомендації. Декларація про державний суверенітет України.

Україна незалежна.

Спроба державного перевороту в СРСР. Акт про відновлення державної

незалежності України. Постанова Верховної Ради України “Про Державний прапор України”. Підняття синьо-жовтого стяга над приміщенням Верховної Ради України.

Гостра політична боротьба навколо державної символіки в першій пол. 90-х рр. XX ст. Українська Конституція про Державний прапор України.

Тема 4.

ІСТОРИЧНА ХРОНОЛОГІЯ

Вступ

Об’єкт, предмет, завдання і значення історичної хронології як науки та навчальної дисципліни. Хронологія математична (астрономічна) і хронологія історична. Питання про походження літочислення (відліку часу). Зв’язок характеру літочислення з особливостями виробництва. Необхідність узгодження річного циклу сільськогосподарських робіт з явищами природи. Зв’язок систем відліку часу із нагромадженням астрономічних і математичних знань.

Роль історичної хронології у формуванні знань про минуле, національної свідомості та логічного мислення.

Використання матеріалів дисципліни «Історична хронологія» при вивченні історії України та зарубіжних країн в закладах освіти різних рівнів (школах, ліцеях, коледжах, професійно-технічних училищах тощо).

Зв’язок історичної хронології з іншими науками.

Джерела з історичної хронології, їх типи і види.

Становлення історичної хронології

Зародження хронологічних знань у Стародавньому Єгипті і Стародавньому Вавилоні та їх розвиток у період античності і в середні віки. Аль-Біруні. Кирик Новгородець. Публікація календарів. Ю. Котермак.

Трансформація хронологічних знань у науку. Дискусійність цього питання. Ж. Скалігер. Праці з хронології А. Римші, Х. Філалета і Г. Смотрицького.

Хронологічні праці французьких бенедиктинців. Поява першого підручника з хронології в Україні. Розробка теорії та історії західноєвропейського літочислення в XIX – на поч. XX ст.

Дослідження народних календарів в Україні. Я. Головацький. М. Максимович. І. Франко.

Внесок радянських істориків у розробку проблем історичної хронології. Вивчення історії календарів. Розробка таблиць співставлення різних календарних систем. Дослідження хронології слов’ян, Давньої Русі. Публікація навчальних посібників.

Історична хронологія в Українській РСР. Роль кафедри архівознавства і допоміжних історичних дисциплін Київського державного університету імені Т. Шевченка у розгортанні хронологічних студій. Проблематика праць українських радянських вчених.

Розвиток історичної хронології в країнах Заходу у другій пол. XX ст. Ф. Гінцель. Е. Майер. Р. Паркер. Р. Севель та ін.

Праці з історичної хронології в незалежній Україні. Висвітлення історії календарів. Поява навчальних посібників.

Тема 5.

Одиниці лічби часу.

Одиниці вимірювання та обліку часу. Значення явищ природи, що періодично повторюються, для орієнтування в часі. Зміна дня і ночі. Середня сонячна доба. Зміна

фаз місяця. Синодичний місяць. Тиждень та його тривалість. Обертання Землі навколо Сонця. Зміна сезонів. Астрономічний (тропічний) рік.

Календарі, їх типи. Місячні, місячно-сонячні і сонячні календарі.

Ера. Епоха ери. Види ер. Конкретно-історичні (політичні) ери. Легендарні (міфічні) ери. Релігійні ери. Діонісій Малий.

Тема 6.

Календарі

Староєврейський, вавилонський, староегипетський, староарабський (мусульманський), старогрецький і староримський календарі. Походження назв місяців у староримському календарі. Лічба днів у місяцях. Календи. Нони. Иди. Канун.

Календарна реформа Гая Юлія Цезаря. Созіген. Зміни в юліанському календарі у другій пол. I ст. до н.е. Ухвали Нікейського собору з питань хронології.

Григоріанська реформа календаря. А.-Л. Лілію. “Старий” і “новий” стилі. Етапи впровадження григоріанського календаря. Ставлення до нього протестантів і православної церкви.

Лічба часу в Московській державі. Календарна реформа Петра I. “Республіканський календар” Великої французької революції.

Місцевий час. С. Флемінг. Впровадження поясного часу.

Запровадження більшовиками григоріанського календаря в радянській Росії. Порядок переходу на “новий” стиль. Відлік часу в СРСР. Декретний час.

Тема 7.

Відлік часу в Україні

Лічба часу у східних слов'ян. Вплив господарських занять на вироблення способів

вимірювання та обліку часу. Пори року. Зміна сезонів. Культ Сонця. Язичницький рік, його початок і тривалість. Місяці, тижні, дні.

Давньоруський відлік часу. Прийняття візантійської системи літочислення. Давньоруська ера. Особливості юліанського календаря на Русі. Березневий, ультраберезневий і вересневий рік. Поділ року на місяці та їх найменування.

Наявність різних систем лічби часу в руських (українських) князівствах періоду феодальної роздробленості.

Впровадження на українських землях григоріанського календаря наприкінці XVI ст. Використання в підросійській Україні “старого” стилю.

Перехід Української Народної Республіки на григоріанський календар. Відлік часу в УРСР та сучасній Україні. Зимовий і літній час.

Тема 8.

Способи і методи визначення, перевірки та редукції дат історичних джерел і подій

Визначення, уточнення і перевірка дат документальних джерел і подій за вказівками на імена, стихійні лиха, астрономічні явища, релігійні свята тощо. Пасхалія. Застосування вруцелета, індиктів, днів тижня, кіл Сонця, формул.

Переведення дат з юліанського календаря (“старого” стилю) на григоріанський (“новий” стиль). Редукція дат руських літописів у сучасну систему літочислення.

Довідники для перевірки та редукції хронологічних дат.

Тема 9.

Проекти створення єдиного Всесвітнього календаря

Недосконалість існуючих систем відліку часу. Перші пропозиції щодо розробки нового універсального календаря. Дискусії навколо цього питання в Європі та Північній Америці. Проекти Всесвітнього календаря.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: денна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
3-й семестр						
Модуль 1.						
Тема 1. Геральдика – спеціальна історична дисципліна: предмет, об'єкт, історія зародження та розвитку, джерельна основа.	10	4	–	–	–	6
Тема 2. Поява гербів у Західній Європі, їх використання і роль у повсякденному житті.	8	–	–	–	–	8
Тема 3. Теоретична (формальна) геральдика.	8	4	4	–	–	–
Тема 4. Українські національно-державні герби у X – на поч. XXI ст.	10	6	4	–	–	–
Тема 5. Особово-родові герби української шляхти, козацької старшини та дворянства (XVI – поч. XX ст.).	8	–	–	–	–	8
Тема 6. Сфрагістика і геральдика Північно-Східної Угорщини (Закарпаття) у XVI – на поч. XXI ст.	6	4	2	–	–	–
Тема 7. Герби населених пунктів Східної Галичини, Північної Буковини і Наддніпрянської України в XVI – на поч. XX ст.	6	–	–	–	–	6
Модульна контрольна робота	–	–	–	–	–	–
Разом за модуль	56	18	10	–	–	28
Модуль 2.						
Тема 1. Вексилологія – спеціальна історична дисципліна: предмет, об'єкт, історія зародження та розвитку, джерельна основа.	8	2	–	–	–	6
Тема 2. Теоретична (формальна) вексилологія.	8	2	–	–	–	6
Тема 3. Українські прапори в контексті історичного розвитку України (X – поч. XXI ст.).	8	4	4	–	–	–
Тема 4. Історична хронологія – спеціальна	8	2	–	–	–	6

історична дисципліна: предмет, об'єкт, історія зародження та розвитку, джерельна основа.						
Тема 5. Теорія історичної хронології.	6	2	–	–	–	4
Тема 6. Історія літочислення (найважливіші світові календарі).	10	6	4	–	–	–
Тема 7. Історія літочислення в Україні.	8	2	–	–	–	6
Тема 8. Редукція дат, наведених за різними календарями, у сучасну, міжнародно визнану систему літочислення.	4	2	2	–	–	–
Тема 9. Проекти створення Всесвітнього календаря: історія та сучасність.	4	–	–	–	–	4
Модульна контрольна робота	–	–	–	–	–	–
Разом за модуль	64	22	10	–	–	32
Разом за семестр	120	40	20	–	–	60

6.3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
		денна
1.	Теоретична (формальна) геральдика.	4
2.	Національно-державна геральдика України в її історичному розвитку.	4
3.	Геральдика Закарпаття у XVI – на поч. XXI ст.	2
4.	Українські прапори в контексті історичного розвитку українських земель (IX – поч. XXI ст.).	4
5.	Основні календарні системи зарубіжних країн.	4
6.	Редукція дат, наведених за різними календарями, у сучасну, міжнародно визнану систему літочислення.	2
	Разом	20

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
		денна
	Модуль 1	
1.	Геральдика – спеціальна історична дисципліна: предмет, об'єкт, історія зародження та розвитку, джерельна основа.	6
2.	Поява гербів у Західній Європі, їх використання і роль у повсякденному житті.	8
3.	Особово-родові герби української шляхти, козацької старшини та дворянства (XVI – поч. XX ст.).	8
4.	Герби населених пунктів Східної Галичини, Північної Буковини і Наддніпрянської України в XVI – на поч. XX ст.	6
	Модуль 2	
5.	Вексилологія – спеціальна історична дисципліна: предмет, об'єкт, історія зародження та розвитку, джерельна основа.	4
6.	Теоретична (формальна) вексилологія.	6

7.	Історична хронологія – спеціальна історична дисципліна: предмет, об'єкт, історія зародження та розвитку, джерельна основа.	6
8.	Теорія історичної хронології.	6
9.	Історія літочислення в Україні.	6
10.	Проекти створення Всесвітнього календаря: історія та сучасність.	4
	Разом	60

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Технічні засоби: інтерактивна дошка чи проектор.
 Обладнання: ілюстрації.
 Програмне забезпечення: Google Chrome, Microsoft Word, Power Point, а також платформи: Moodle і Google Meet.

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

Методичне забезпечення

*Навчальні програми, навчально-методичні комплекси, підручники
 навчальні посібники, практикуми*

- Бондаренко Г. В. Спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни: навч. посібник. Луцьк, 1997.
- Войцехівська І. Н. Хронологія історична. Спеціальні історичні дисципліни: довідник: навч. посібник. Київ, 2008.
- Гуцал А. Ф. Давні календарі, міри, монети та письмо: навч. посібник. Кам'янець-Подільський, 2006.
- Перехрест О. Історична хронологія: навч. посібник. Черкаси, 2004.
- Савчин М. Допоміжні історичні дисципліни: навч. посібник. Дрогобич, 1995.
- Спеціальні історичні дисципліни: довідник: навч. посібник / редкол.: В. А. Смолій (гол. ред.); І. Н. Войцехівська (кер. авт. кол.), В. В. Томазов, М. Ф. Дмитрієнко та ін. – Київ, 2008.
- Спеціальні історичні дисципліни: конспект лекцій / укладач Н. В. Лобко. Суми, 2021.
- Спеціальні історичні дисципліни: навч. посібник / автор-укладач Г. М. Маринченко. Миколаїв, 2018.
- Яременко М. Спеціальні історичні дисципліни: навч. посібник. Київ, 2010.

ГЕРАЛЬДИКА

Джерела

- Державний герб України (фрагменти стенограми засідання Верховної Ради України 19 лютого 1992 року та результати голосування). Пам'ять століть. 2001. № 2.
- Документи та матеріали про створення української національно-державної символіки у роки визвольної боротьби 1917-1920 рр. / упоряд., підготовка до друку Д. Ф. Розовика. Укр. іст. журн. 1999. №4.
- Конституція України. Київ, 2010.

Луб'янов І. „Оливковий вінок довелося викинути” [Розповідь А. Гречила про створення Державного герба України]. Країна. 2012. №6.

Про герб Закарпатської області. Про затвердження Положення про герб Закарпатської області: Рішення четвертої сесії Закарпатської обласної Ради народних депутатів 21 скликання від 18.12.1990 р. Карпатський край. 1991. 1 січня.

Про Державний герб України: Постанова Верховної Ради України від 19.02.1992 р. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 40.

Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24.

Протоколи засідань Союму Карпатської України. Росоха С. Союм Карпатської України. Львів, 1991.

Тимчасовий основний закон Західно-Української Народної Республіки. Пам'ять століть. 1999. № 1.

Література

Белов О., Шаповалов Г. Український тризуб: історія дослідження та історичний реконструкт. Київ, 2008.

Верховна Рада ухвалила в першому читанні президентський законопроект №5712 "Про великий Державний Герб України" на позачерговій сесії парламенту 24 серпня (2021 р. – О.С.). [Електронний ресурс]. – URL. <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3303343-vr-uhvalila-v-persomu-citanni-zakonoproekt-pro-velikij-derzavnij-gerb.html>

Герби міст України: 450 гербів. Гречило А., Савчук Ю., Зварник І. Київ, 2002.

Гречило А. Символи нових незалежних держав [членів СНД]. Пам'ятки України. 1998. Ч. ¾; 1999. Ч. 1; 2001. Ч. ½, 4.

Гречило А. Герби та прапори міст і сіл України. Львів, 2004. Ч.І; Львів, 2020. Ч. ІІ.

Гречило А. Українська територіальна геральдика. Львів, 2010.

Гречило А., Савчук Ю., Зварник І. Герби міст України (XIV – перша пол. XX ст.). Київ, 2001.

Дашкевич Я. Символи, символи. Львів, 1990.

Наріжний К. Г. Живий світ геральдики. Тварини і рослини в державній символіці. Київ, 1997.

Несторенко П. В. Експертиза предметів і атрибутів: геральдика: навчальний посібник. Київ, 2009.

Панченко В. Гербівник міст України. Київ, 1996.

Панченко В.О. Соборний герб України. Київ, 1993.

Пастернак О. Пояснення тризуба, герба Великого Князя Володимира Святого. Київ, 1991.

Сергійчук В. Символіка суверенності - синьо-жовта. Київ, 1993.

Словник символів / упор. О. Потапенко. Київ, 1997.

Сокульський А. Л. Національна символіка України: її формування. Герб, прапор, гімн. Запоріжжя, 1993.

ВЕКСИЛОЛОГІЯ

Джерела

Боротьба за прапор [Підкарпатської Русі]. Меморандум Першої Руської Народної Ради (Народовецька Волошинова Рада) до правительства. Волошин А. Вибрані твори / ред. кол.: Г. Г. Москаль (голова) та ін. Ужгород, 2002.

Гренджа-Донський В. Величний всепросвітянський з'їзд в Ужгороді дня 17.X.1937. Календар “Просвіти” на 1997 рік. Ужгород, 1997.

Документи та матеріали про створення української національно-державної символіки у роки визвольної боротьби 1917-1920 рр. / упоряд., підготовка до друку Д. Ф. Розовика. Укр. іст. журн. 1999. № 4.

- Конституції нових держав Європи та Азії / упоряд. С. Головатий. Київ, 1996.
- Конституція України. Київ, 2010.
- Про Державний прапор України: Постанова Верховної Ради України від 28.01.1992 р. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 19.
- Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24.
- Протоколи засідань Сойму Карпатської України. Росоха С. Сойм Карпатської України. Львів, 1991.
- “Русини” про “русинський” прапор. Чисто по “русинськи” [Передрук статті, вміщеної у 1937 р. на сторінках календаря “Русской Національно-Автономной Партії” / підготував Й. Кобаль]. Срібна Земля-Фест. 2007. 4-10 жовтня.
- Тимчасовий основний закон Західно-Української Народної Республіки. Пам’ять століть. 1999. № 1.

Література

- Бережинський В. Прапор у війську Київської Русі як атрибут дружинної культури і засіб управління боєм. Воєнна історія. 2005. №5-6.
- Від Київської Русі до сучасності: історія українського прапору. [Електронний ресурс]. – URL. <http://vlasno.info/spetsproekti/1/istoriya/item/25967-vid-kyivskoi-rusi-do-suchasnosti-i>
- Гречило А. Герби та прапори міст і сіл України. Львів, 2004. Ч. I; Львів, 2020. Ч. II.
- Гречило А. Принципи створення прапорів областей України та традиції крайового прапора Закарпаття. Символіка Закарпаття: традиції і сучасність: матеріали науково-практичної конференції. (Ужгород, 16 лютого 2007 року). Ужгород, 2007.
- Гречило А. Символи нових незалежних держав. Пам’ятки України. 1998. Число ¾; 1999. Число 1; 2001. Число ½; Число 4.
- Гречило А. Становлення українських національно-державних символів у 1917-1920 роках. Записки Наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка [далі: ЗНТШ. – О. С.]. Львів, 2006. Т. 252.
- Гречило А. Сучасні символи областей України. Київ, Львів, 2008.
- Дашкевич Я. Символи, символи. Львів, 1990.
- Дашкевич Я. Українська символіка 1941 року. Знак. 2002. Число 26.
- Ісаєвич Я. Бойові прапори козацького війська (середина XVII ст.). Укр. іст. журн. 1963. № 1.
- Історія походження та розвитку прапора. [Електронний ресурс]. – URL. <https://sites.google.com/site/praporakruk/istoria-pohodzenna-ta-rozvitku-prapora>
- Карпов В. Військові прапори України. Київ, 2007.
- Кот С. Шукаючи втрачені клейноди: у справі повернення й реституції культурних цінностей українського козацтва. Пам’ятки України: історія та культура. 2007. № 2.
- Кохан О. Українська термінологія з прапорництва. Знак. 1994. Число 5.
- Мицик Ю. З історії прапора українських січових стрільців. Знак. 2002. Число 27.
- Савчук Ю. Українське міське прапорництво в історичній перспективі (нотатки з архівних та музейних студій). Укр. іст. журн. 2000. Вип. 1. Ч. 1.
- Сергійчук В. Символіка суверенності - синьо-жовта. Київ, 1993.
- Сліпецький О.: "Ми не можемо створювати крайовий стяг "з чистого аркуша". [Електронний ресурс]. – URL. <https://zakarpattya.net.ua/News/6309-Oleh-Slipetskyi-Mu-e-mozhemo-stvoriuvaty-kraiovyi-stiah-z-chystoho-arkusha>
- Сокульський А. Л. Національна символіка України: її формування. Герб, прапор, гімн. Запоріжжя, 1993.
- Тригуб В. Морський прапор запорожців. Музеї України. 2007. № 2/3.
- Якимович Б. Українська вексилнологічна терміносистема. Третя наукова геральдична конференція (Львів, 4-5 листопада 1993 року): збірник тез і доповідей. Львів, 1993.

ІСТОРИЧНА ХРОНОЛОГІЯ

Джерела

Історична хронологія: хрестоматія / укладач Перехрест О. Г. Черкаси, 1999.

Література

Войцехівська І. Хронологія. Пам'ять століть. 2003. № 2.

Климишин І. А. Актуальні проблеми календаря, хронології та пасхалії. Івано-Франківськ, 1999.

Климишин І. А. Календар і хронологія. 5-е вид., доп. Київ, 2002.

Купчинський О. Перші датування документів за григоріанським календарем у державних установах України XVI ст. Записки НТШ. 1991. Т. 222.

Павлишин О. З історії впровадження григоріанського календаря в церковне життя українців: календарна реформа єпископа Григорія Хомишина. Україна модерна. 2002. Число 7.

Перехрест О. Г. Зародження і розвиток історичної хронології. Вісник Черкаського університету. Серія соціально-гуманітарної науки. Вип.6. Черкаси, 1998.

Перехрест О. Г. Історична хронологія. Вид. 2-ге, доп. Черкаси, 2004.

Допоміжна література

ГЕРАЛЬДИКА

Джерела

Головна Руська Рада 1848-1851. Протоколи засідань і книга кореспонденції. Львів, 2003.

Конституційні акти України. 1917-1920. Невідомі конституції України. Київ, 1992.

Конституція УРСР. Київ, 1978.

Про впорядкування геральдичної справи в Україні: Указ Президента України від 18.05.2000 р. Державний вісник України. Збірник актів Верховної Ради, Президента та Кабінету Міністрів. Ужгород, 2000. № 6.

Про затвердження Положення про Комісію державних нагород та геральдики: Указ Президента України від 11.04.2000 р. Державний вісник України. Збірник актів Верховної Ради, Президента та Кабінету Міністрів. Ужгород, 2000. № 5.

Про Комісію державних нагород та геральдики: Указ Президента України від 11.04.2000 р. Державний вісник України. Збірник актів Верховної Ради, Президента та Кабінету Міністрів. Ужгород, 2000. № 5.

Література

Братко О. А. Уявлення про світобудову та їх відображення в українській національній символіці: нова наукова гіпотеза. Київ, 1990.

Братко-Кутинський О. Нащадки святої трійці: генеза української державної символіки. Київ, 1992.

Гречило А. Б. Українська міська геральдика. Київ, Львів, 1998.

Дмитрієнко М., Савчук Ю. Короткий нарис міської геральдики Поділля. Київ, 1994.

Козуля О. Я. Національна символіка України. Київ, 1992.

Однороженко О. Князівська геральдика Волині середини XVI–XVIII ст. Харків, 2008.

Однороженко О. Родова геральдика Руського королівства та Руських земель Корони Польської XIV–XVI ст. Харків, 2009.

Панченко В. О. Міські та містечкові герби України. Київ, 2000.

Паучок В. К. Етногенез українського народу і становлення національної символіки. Тернопіль, 1993.

Сергійчук В. І. Національна символіка України. Київ, 1992.

ВЕКСИЛОЛОГІЯ

Джерела

Головна Руська Рада 1848-1851. Протоколи засідань і книга кореспонденції. Львів, 2003.

Конституційні акти України. 1917-1920. Невідомі конституції України. Київ, 1992.

Конституція УРСР. Київ, 1978.

Література

Косів Р. Р. Українські хоругви. Київ, 2009.

Кот С. І. Реліквії козацтва в контексті українсько-російських переговорів щодо їх повернення (1920-1930-ті рр.). Укр. іст. журн. 2009. № 1.

Паучок В. К. Етногенез українського народу і становлення національної символіки. Тернопіль, 1993.

Сергійчук В. І. Доля української національної символіки. Київ, 1990.

Сергійчук В. І. Національна символіка України. Київ, 1992.

ІСТОРИЧНА ХРОНОЛОГІЯ

Література

Білоус Л. М. Час і календар. Київ, 1960.

Климишин І. А. Календар природи і людини. Львів, 1975.

Стрельський В. І., Титаренко П. Г. Історія календаря. Київ, 1975.

Титаренко П. Г. Історія календаря в Росії і на Україні в зв'язку з загальною історією календаря. Київ, 1972.

Титаренко П. Г. Походження і розвиток календаря. Київ, 1968.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

Вікіпедія – електронна енциклопедія (українською мовою). [Електронний ресурс]. – URL. <http://uk.wikipedia.org/>

Освіта-UA (освітній портал). [Електронний ресурс]. – URL. <http://osvita-ua.net/>

Сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. [Електронний ресурс]. – URL. <http://www.nbuv.gov.ua>

Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. [Електронний ресурс]. – URL. <http://www.history.org.ua/?litera&askAbout=sid>

Портал про Закарпаття. [Електронний ресурс]. – URL. <http://kolyba.org.ua>

Сайт «Українська геральдика». [Електронний ресурс]. – URL. <http://uh.ms.km.ua>

Сайт Українського геральдичного товариства. [Електронний ресурс]. – URL. <http://uht.org.ua>

**Результати перегляду
робочої програми навчальної дисципліни**

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н. р. без змін; зі змінами
(Додаток __).

(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____

_____

(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н. р. без змін; зі змінами
(Додаток __).

(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____

_____

(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н. р. без змін; зі змінами
(Додаток __).

(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____

_____

(підпис)

(Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н. р. без змін; зі змінами
(Додаток __).

(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____

_____

(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н. р. без змін; зі змінами
(Додаток __).

(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____

_____

(підпис) (Прізвище ініціали)